

**Sporda Öfkenin Kaynağı Problemi:
İsmail Müfid İstanbuli Merkezli Bir Çözümlemeⁱ**

Ersin AFACAN¹ , Hayrettin Hayri TOKMAKÇI²

DOI: <https://doi.org/10.38021asbid.1203394>

DERLEME

¹Milli Eğitim Bakanlığı,
Manisa/Türkiye

²Gençlik ve Spor Bakanlığı,
Manisa/Türkiye

Sorumlu Yazar:

Ersin AFACAN
mentorerersin@hotmail.com

Öz

Öfke ve öfkenin kaynağı problemi, spor ahlakı nitelikli sorunsallaştırmayı içerir. Ahlak konusu insanlık tarihi boyunca pek çok düşünürün ilgisini çekmiştir. Elinizdeki bu çalışma, Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde yaşamış Türk düşünürü İsmail Müfid İstanbuli (?-1802)'nin öfke ile ilgili düşünceleri bağlamında yapılmıştır. İsmail Müfid Efendi'nin Şerhu'l Ahlâki'l Adudiyye adlı eserinde yer alan öfke ile ilgili yorumlarında yer alan ucup, kibir, böbürlenmek, çekişme, inat, şaka, alay, hain ve haksızlık gibi kavramlar çalışmanın alt yapısını oluşturmaktadır. Bu anlamda çalışma kapsamında spor insanı için öfke ve öfkenin kaynağı konusu tartışılmaktadır. Bu tartışma, çalışmamızın sınırlarını belirleyen temel sorun niteliğindedir. Çalışmanın temel amacı, İsmail Müfid İstanbuli'nin öfkenin kaynağı ile ilgili düşüncesini ahlakın kaynağı bağlamında sosyolojik, epistemolojik ve psikolojik açıdan değerlendirmek, düşünürün öfke ile ilgili düşüncelerini sistematik bir şekilde ortaya koymak ve öfkenin kaynağına ilişkin bundan sonra yapılacak olan çalışmalara farklı bir açıdan kaynak olma olanağı sağlamaktır. Araştırma sonucunda İsmail Müfid İstanbuli'ye göre öfkenin kaynağı problemini spor üzerine konu edinecek özel bir bilimsel çalışmanın bulunmadığı tespit edilmiştir. Araştırmanın temel tezine göre, İsmail Müfid İstanbuli'nin ahlâk felsefesinde öfke, zarar verici bir özelliktir. Bu yönüyle intikam almak için ortaya çıkan bir güçtür. Bu gücün nedenleri arasında kibir, böbürlenmek, alay ve hainlik gibi durumların İsmail Müfid İstanbuli tarafından öne çıkarılması günümüz spor insanları açısından oldukça manidardır.

Anahtar kelimeler: Spor insanı, Öfke, Ahlak

**The Source Of Anger Problem in Sports:
İsmail Müfid İstanbuli Centered Analysis**

Abstract

The problem of anger and the source of anger includes the problematization of sports ethics. The subject of morality has attracted the attention of many thinkers throughout human history. This study is done in the context of the thoughts about anger of the Turkish thinker İsmail Müfid İstanbuli (?-1802), who lived in the last periods of the Ottoman Empire. Concepts such as freak, arrogance, boasting, contention, stubbornness, joke, mockery, traitor and injustice in the comments of İsmail Müfid Efendi about anger in his work called Şerhu'l Ahlâki'l Adudiyye constitute the background of the study. In this sense, within the scope of the study, the issue of anger and the source of anger for sports people is discussed. This discussion is the main problem that defines the limits of our study. The main purpose of the study is to evaluate İsmail Müfid İstanbuli's thought about the source of anger in the context of the source of morality from a sociological, epistemological and psychological point of view, to reveal the thinker's thoughts on anger in a systematic way and to be a source for future studies on the source of anger from a different perspective. As a result of the research, it was determined that according to İsmail Müfid İstanbuli, there is no special scientific study that will deal with the problem of the source of anger on sports. According to the main thesis of the research, anger is a harmful feature in İsmail Müfid İstanbuli's moral philosophy. In this respect, it is a power that emerges to take revenge. It is very meaningful for today's sports people that situations such as arrogance, boasting, ridicule and treachery are highlighted by İsmail Müfid İstanbuli among the reasons for this power.

Keywords: Sports person, Anger, Morality

Yayın Bilgisi

Gönderi Tarihi:
13.11.2022

Kabul Tarihi:
10.12.2022

Online Yayın Tarihi:
19.12.2022

Giriş

Günlük gözlemlerimize dayanacak olursak, spor insanın ahlâkî görevinin bir gereği olarak spor ortamlarında öfkelenmemesi ve sakin kalması gerektiğini bize gösteren pek çok öfke patlamalarını örnek gösterebiliriz. Bu durum, spor insanlarımız için gün geçtikçe en temel özelliklerden biri olmaya başlamıştır. Zira böyle bir özellik, öfkenin kaynağını sorgulama konusunda psikososyal nitelikli bir sorunsallaştırmayı içermektedir. Şöyle ki, bu sorgulamanın arka planında “Öfke nedir?”, “Öfkenin kaynağı nelerdir?”, “Öfkenin spor insanı için ifade ettiği anlam nedir?” gibi sorular bulunmaktadır.

Öfke, gerçek veya hayali bir hata veya yanlışlık nedeniyle gelişen çok yüksek seviyede bir memnuniyetsizlik duygusudur (Modi ve Thingujam, 2007). Takımın ve sporcunun akıllıca hareket etmesi, olumsuz bir duygu olan öfke tarafından engellenir. Bu yönüyle öfke sporcunun uyanık olması gereken durumlarda onu engelleyen bir mental tuzaktır (Jackson, 2006). Pek çok sporcu ve spor insanı, bu mental tuzağa az veya çok düşmektedir.

Fizyolojik açıdan hipotalamus bezi uyarıldığında öfke ve kızgınlık gibi duygular ile şiddet ve düşmanlık gibi tepkiler oluşmaktadır (Stearns, 1972). Ayrıca öfkenin tepkisel olarak oluşmasından önce olay veya kişi ile ilgili algı, kavrama, anlama, düşünme gibi zihinsel süreçlerin yaşanması gereklidir (Feldman, 1998). Sosyal açıdan öfke model alma taklit ve pekiştirmeler ile öğrenilmiş bir tepkidir (Cüceloğlu, 2003). Dolayısıyla insanlar arasındaki en temel sorunlardan biri, öfke konusudur. Zira öfkenin biyolojik, fizyolojik, sosyolojik, psikolojik ve etik etkenleri bulunmaktadır. Ayrıca öfke, bireysel ve sosyal anlamda insanın doğru karar vermesini ve ahlâk açısından uygun seçim yapmasını önleyen olumsuz bir duygudur.

Hostilite, bir kişi tarafından diğer kişilere karşı duyulan negatif inançlar sistemidir (Smith, 1992). Bu inançlar sistemi kişiyi öfkeye daha yatkın yaptığı için başkalarına, diğer canlılara veya nesnelere zarar verecek şekilde saldırgan davranışa da yöneltebilmektedir. Öfke ile şiddet ayrı olgulardır. Öfke duygu iken şiddet ve onun uzantısı olan saldırganlık davranıştır.

Uluslararası araştırma şirketi GALLUP’un 2021 yılında 140’tan fazla ülke katılımcılarıyla gerçekleştirdiği Dünya Duygu Araştırması raporuna göre Türkiye öfke duygusunun en çok yaşandığı ikinci ülke durumundadır (Gallup, 2021). Ayrıca Dünya Bankasının 2021 verilerine göre 100.000 kişi başına kasıtlı cinayetlerin 2 olması (The World Bank, 2021) da ciddi bir durumdur. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyet Devleti için öfke konusu bilimsel anlamda sürekli ele alınması gereken konuların başında gelmektedir.

Üsküdar Üniversitesi tarafından 2019 yılında yapılan bir başka araştırma kapsamında ise Türkiye’nin Hostilite (Öfke-Düşmanlık-Saldırganlık) analizi yapıldı. Analiz sonucunda hostilite

puanı en yüksek yaş grubu 18-23 yaş oldu (Üsküdar, 2019). Bu yaş grubunun spor kültürü içinde, amatör veya profesyonel olsun, genç sporculara karşılık geldiğinden hareketle sporda öfke kaynağı probleminin sosyolojik ve psikolojik açıdan çeşitli boyutlarıyla ele alınması gerekmektedir.

Temelde öfkenin kaynağı problemini konu edinen bu çalışma, İsmail Müfid İstanbuli'nin öfke anlayışı üzerine tartışacaktır. Çalışmanın temel amacı İsmail Müfid İstanbuli'nin öfke ile ilgili düşüncesini öfkenin kaynağı bağlamında sosyolojik, epistemolojik ve psikolojik açıdan değerlendirmek, bu anlamda düşünürün öfke ile ilgili düşüncelerini derli-toplu bir şekilde ortaya koymaktır. Böylece, sporda öfke ve öfkenin kaynağına ilişkin bundan sonra yapılacak çalışmalarda İsmail Müfid İstanbuli'nin bu ekseninde kendisinden yararlanılacak önemli bir kaynak olma olanağını sağlamaktır. Ayrıca, bu tür çalışmaların spor insanlarının ve spor kültürlerinin kendine yabancılaştığı günümüzde, kaybolmaya devam eden sportif değerleri güçlendirerek evrenselleşmek adına önemli olduğunu düşünüyoruz.

Gereç ve Yöntem

Araştırmanın Modeli

İsmail Müfid İstanbuli'nin öfke ile ilgili düşüncesini öfkenin kaynağı bağlamında sosyolojik, epistemolojik ve psikolojik açıdan değerlendirmeyi ve bu anlamda düşünürün öfke ile ilgili düşüncelerini spora uyarlamayı amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni kullanılmıştır. Durum çalışmaları, var olan durum ile ilgili detaylı betimlemeler yaparak durumu olduğu gibi ortaya koyma amacını taşımaktadır (Büyüköztürk vd., 2011). Durum çalışması ile gerçekleştirilen bu çalışmada İsmail Müfid İstanbuli'nin Şerhu'l Ahlâki'l Adudiyye adlı kitabı ölçüt alınarak seçilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın güvenilirliği adına İsmail Müfid İstanbuli'nin Şerhu'l Ahlâki'l Adudiyye adlı kitabı araştırmacı tarafından üç kere okunarak bulgular kontrol edilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmanın verilerini analiz etmek için betimsel analiz yaklaşımı kullanılmıştır. Betimsel analiz yaklaşımının amacı ulaşılan bulguları düzenli bir şekilde yorumlayıp sunmaktır. Bu yaklaşımda verilerle ilgili yapılan betimlemeler; açıklanır, yorumlanır, neden sonuç ilişkileri ortaya çıkartılır ve sonuca varılır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu nedenle araştırmanın dokümanı olan esere, basılı şekilde ulaşılmıştır. Betimsel analiz yaklaşımına uygun olarak, araştırmanın bulgularının temaları on kavramda toplanmıştır. Bu on tema spora uyarlanıp yorumlanarak açıklanmıştır.

Bulgular

İsmail Müfid İstanbuli'ye Göre Öfkenin Kaynakları

İsmail Müfid İstanbuli, hayatı hakkında kaynaklarda ayrıntılı bilgi olmayan, doğum tarihi net olarak bilinmeyen ve 1802 yılında vefat etmiş olan Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönem müderrislerinden biridir. Kendisine göre öfke, herkesin az veya çok yaşayarak bildiği bir durumdur ve pek çok nedenden kaynaklanmaktadır (İstanbuli, 2014). Temelini farklı nedenlerin oluşturduğu öfkenin kaynağı tartışması sosyolojik, epistemolojik ve psikolojik açıdan büyük bir öneme sahiptir. İstanbuli için derinliğe sahip bir konu olan öfkenin nedenleri; ucup, kibir, böbürlenmek, çekişme, inatçılık, şakacılık, alaycılık, hainlik, haksızlık ve haklarında çekişilenleri istemek olmak üzere on maddeden oluşmaktadır.

Ucup

Ucup, bir şeyi hak etmemesine rağmen onu hak ettiğini düşünmek ama bunu iddia etmemektir (İstanbuli, 2014). Örneğin spor ortamı yeterince düzgün değilse sporcu, spor karşılaşmasıyla ilgili düzenlemeleri ve düzenleyicileri yeterince adil bulmayabilir (Arslanoğlu, 2005). Fakat bu düşüncesini çeşitli nedenlerden dolayı başkasına aktarmayabilir. Böyle bir düşünme tarzı, kişinin kendisini beğenmesine ve hatta hak etmemesine rağmen yüksek makam ve mevkilere ulaşma isteği içinde olmasına yol açar. Bu neden kişinin hatalarını görmemesine veya görse bile önemsememesine yol açar. Örneğin takımı sezon sonunda küme düşen bir antrenör, bu başarısızlığın nedenlerini kendisi dışında her faktörde arayabilir.

Spor insanlarının benliklerini kemiren bu durumdan zihni uzak tutmak gerekir. Bunun için ucup yerine tevazu göstermekte yarar bulunmaktadır. Çünkü tevazu sahibi kişi, kendine daha az odaklı olur ve daha büyük bir bütünün parçası olduğunu kabul eder. Aynı zamanda diğer insanların bu dünyaya katkıda bulunabileceği birçok farklı yolun olduğunu kabul ederek herkesin ve her şeyin değerini takdir eder (Tangney, 2000). Bu nedenle spor insanı ucup gibi alışkanlıkların kendisine her zaman sorun çıkarabileceğini zaman zaman kendisine hatırlatmalıdır. Yoksa ucup spor insanına iyilik ve erdem kazandırmaz, kibirli olmaya doğru yöneltir. Ucupta kibirde olduğu gibi başkaları söz konusu değildir. Kişi kendi durumunu abartılı olarak değerlendirmektedir. Bu duruma kendini beğenmişlik de denilebilir.

Kibir

Kibir, bir şeyi hak etmemesine rağmen onu hak ettiğini hem düşünmek hem de iddia etmektir (İstanbuli, 2014). Böyle bir iddia, spor insanının performansına olumsuz etki eder. Çünkü kibir, sınırlı bilgi, görgü, yetenek ve beceri sahibi olan spor insanın gelip geçici bir özelliğine

dayanarak kendisini diğer spor insanlarından büyük görmesidir. Bu nedenle bir spor kulübünde kibir sahibi insan sayısı çok olursa orada takımdaşıktan ve birliktelikten söz etmek zorlaşır. Çünkü kibirlenen insan hatayı ve sorunun kaynağını kendisinde değil etrafındaki kişilerde arar. Sonuçta spor ortamlarında yaşananları gerçekçi şekilde değerlendirme yetenekleri bozulur.

Sözlük anlamı olarak kibir; büyüklük, ululuk, azamet, kendini beğenme, büyüklük demektir (Doğan, 1986). Bu anlamlarına göre kibir, akla dayalı bir rahatsızlık durumudur. Akla dayalı olduğu için spor insanı, kendisini kibirden uzak tutmak adına öncelikle potansiyelini bilmelidir. Yoksa kibir, kişinin düşünme yeteneğini de olumsuz etkiler. Örneğin sporcu mükemmel olmadığını, eksik ve zayıf yanlarının olduğunu bilirse takım arkadaşlarına ve rakiplerine karşı kibirlenmez. Onlara tepeden bakmaz ve onları aşağılamaz. Kibir, aşırı özgüvenin göstergesidir. Kibir yerine ideal özgüven sahibi olmak spor insanına yarar verir.

Kibir, sosyolojik anlamda, insanın ya sosyal çevresinde her zaman ön planda olup tüm dikkatleri üzerine çekmek istemesi şeklinde veya toplumdaki uzaklaşmak şeklinde kendisini gösterir. Örneğin davetleri kabul etmemek, ederse de geç gelmek ve diğer insanlardan sürekli iltifat beklemek kibrin göstergesidir (Adler, 1995). Örneğin takım ile birlikte bir törene davet edilen kibirli sporcu beklediği ilgiyi göremeyince “Nasıl olur da benimle değil başkalarıyla ilgilenebilirler. Hâlbuki ben bu takımın en yetenekli oyuncusuyum.” diyebilir.

Öfkenin temel nedenlerinden biri olan kibir, sabit değildir. Bu nedenle kibir, ilk oluşmaya başladığında farkına varılıp durdurulmalıdır. Yoksa zaman geçtikçe ve özellikle başarı, para, mal, makam ve mevki gibi başarılar elde edildikçe gelişir. Hâlbuki para ve unvan gibi şeyler spor insanının kariyerinde sonradan kazandığı şeylerdir. O nedenle verilmiş olanlar ile gururlanmanın hiçbir faydası yoktur.

Böbürlenmek

Böbürlenmek, başkasının erdemi üzerine övünmektir. Kişinin kendisini başkasına tercih etmeksizin soy sop ve mal mülk gibi özellikler ile üstünlük taslamasıdır (İstanbuli, 2014). Örneğin sporcu menajeri ile, antrenör sporcusu ile başkan kulübün geçmişte kazandığı kupalar ile böbürlenebilir. Bu tarz böbürlenmeler kişinin mevcut durum ile ilgili yetersizlik duygusu içinde olduğunun işareti olabilir.

Böbürlenip çok fazla övünen insanlar pek sevilmezler. Bu nedenle bu insanlar ile bağlantılı ürünler ve şirketler de sevilmezler (Bond ve Kırshenbaum, 2004). Pierre de Coubertin Olimpiyat Oyunları'nı canlandırma hareketine, kaybolmuş bir yapıyı yeniden kurmakla böbürlenmek için başlamadığını (Gillet, 1975) belirterek geçmişteki insanların yaptıklarından böbürlenmenin sporda ne gibi bir anlam oluşturabileceğine iyi bir örnek olmuştur.

İnsanların sahip olduğu kibirliliğin ve böbürlenmenin temelinde başkalarının görüşü yatmaktadır (Schopenhauer, 2017). Başkaları tarafından önemsenme arzusu, spor insanları arasında oldukça yaygındır. Çünkü spor, geniş bir sosyal çevre için yapılmakta ve pek çok insana hitap etmektedir. Bu nedenle böbürlenmecilik içeren söz veya eylem, yapılan şeyin kendisinden ve içeriğinden çok kimin tarafından ve nasıl yapıldığıyla ilgilidir. Böbürlenmiş kişi, insan ilişkilerine hiyerarşik bir gözle yani ast-üst ilişkisi gibi bakmaktadır.

Çekişme

Çekişme, insan ilişkilerinde düzeni bozan bir durumdur (İstanbuli, 2014). Düzenin bozulması da öfkeye neden olmaktadır. Örneğin, spor alanında yapılan bazı çalışmalarda yenilen takımın taraftarlarının yoğun olarak yaşadığı semtlerde şiddet ve saldırganlık olaylarının arttığı tespit edilmiştir (Wann ve vd., 2001). Çünkü sportif çekişme, insanlar arasındaki rekabet hırsı ve çıkar çatışmalarından doğmaktadır veya çıkar çatışmalarına neden olmaktadır.

En olumlu görünen kardeş ilişkisinde bile az veya çok çekişme yaşanmaktadır (Shaffer, 2008). Dolayısıyla farklı kültürlerden ve coğrafyalardan gelen sporcuların da yer aldıkları takımda çekişme yaşamaları normaldir. Spor ortamlarında mektepli-alaylı çekişmesi gibi spor kültürünün gelişmesini olumsuz etkileyen durumlar da görülmektedir. Çekişme alanına dönen spor kültüründen modernizm adına ilerleme görmek zorlaşır.

Kişi ile örgüt arasındaki uyum ile ilgili olarak Çekim-Seçim-Çekişme modeli bulunmaktadır. Bu modele göre çekim aşamasında kişi, kendi özelliklerine benzer örgütlere yönelir. Seçim aşamasında kişi, bu örgütlerden birini seçer. Çekişme aşamasında ise kişi örgüte uyum sağlayamadığı için ayrılır (Schneider, 1987). Spor takımlarında da benzer durumlar yaşanmaktadır. Örneğin transfer döneminde sporcu, kendisine uygun kulüplerin tekliflerine yönelir. Daha sonra bu tekliflerden kendisine göre en uygun olanını seçer. Seçimden sonra antrenmanlar ve maçlarla geçen sürede sporcu takım arkadaşları, antrenörleri veya kulüpteki başka görevliler ile çekişme yaşarsa ayrılık kararı alır. Bu nedenle çekişmeyi değil rekabeti destekleyecek ve teşvik edecek bir yapılanmanın kulüpte olmasında yarar vardır. Çünkü çekişme uyumsuzluk ve öfke kaynağı iken rekabet performansı artırma kaynağıdır. Çekişme çatışmayı ve zıtlaşmayı doğururken rekabet mücadeleyi ve yarışmayı doğurmaktadır.

İnatçılık

İnatçılık da çekişme gibi düzeni bozan bir durumdur (İstanbuli, 2014). Bir davranış bozukluğu olarak inatçılık, çocuk yaşlardan itibaren ortaya çıkmaktadır. Ailenin bu duruma hoşgörü göstermesi kişinin ileri yaşlarındaki davranış bozukluklarını tetikleyebilmektedir (Brophy, 1996). Çünkü gelişim sürecinde 2 ile 4 yaş aralığı inatçılık dönemidir ve özellikle üç yaşa, inat yaşı adı

verilmektedir (Ataç, 1991). İnatçılık, gelişiminin çocukluk dönemlerinde görülür ve o dönemin geçmesiyle ortadan kalkar (Yavuzer, 2006). Dolayısıyla çocukluk döneminde kalması gereken inatçılık ilerleyen yaşlara aktarılırsa rekabetin ve mücadelenin sürekli olduğu spor ortamlarında öfkenin nedenlerinden biri olur.

Charles Sanders Peirce'ye göre inanç sabitleme yöntemlerinden biri inatçılıktır. Bu yöntemde önce olgu, olay, obje veya kişi ile ilgili bir karara varılır. Daha sonra bu karar ısrarla sürdürülür (Peirce ve vd, 2017). Böyle bir durum spor insanı için karşılaşılan durumu açıklamada geçici bir tatminlik verebilir. Fakat inatçılık karşıt görüşleri reddetmeye dayalı olduğu için spor insanı başlangıçta kendisini huzurlu hissetse de daha sonra bu huzur ortadan kalkar.

Ayrıca, son yıllarda okullarda inatçılık gibi duygusal ve davranışsal bozukluğu olan öğrencilerin sayısının artmaya başladığı gözlenmektedir (Farrington ve Welsh, 2007). Bu durum altyapıdan itibaren spor ortamlarına da yansımaktadır. Yansıyan bu durum, spor ortamlarında görülen öfke olgusunun artmasına neden olmaktadır.

Şakacılık

İsmail Müfid İstanbuli'ye göre ılımlı şaka, bir olgunluk işaretidir. Fakat kişi şakada ölçüyü ve dengeyi tutturamıyorsa şakayı tamamen bırakmalıdır (İstanbuli, 2014). Burada mizah kavramı karşımıza çıkmaktadır. Çünkü mizah, komik olarak algılanan ve güldürme eğiliminde olan her şeyi kapsayan, aynı zamanda böyle eğlendirici bir durumun algılanmasını ya da yaratılmasını sağlayan zihinsel süreçleri ve bunlardan hoşlanmaya yol açan duygusal tepkileri de içeren bir kavramdır (Yerlikaya, 2009). Mizah, örgüt içi ve bireysel iletişimlerde önemlidir. Ölçüyü bozmadan yapılan küçük şakalar, eğlendirici ve dinlendirici olup etkili iletişim kurma yollarından biridir (Özden, 2011). Dolayısıyla ılımlı şakaya mizah, ölçsüz ve yersiz şakaya ise kara mizah diyebiliriz. Çünkü mizah güldürürken düşündürür ama kara mizah güldürürken utandırır. Utanmanın sonucunda ortam gerilir, öfke ve kızgınlık duyguları ortaya çıkar.

Dört mizah tarzı bulunmaktadır. Bunlar;

1. Kendini Geliştirici Mizah
2. Kendini Yıkıcı Mizah
3. Katılımcı Mizah
4. Saldırgan Mizah (Şahin, 2018).

Şaka yapılırken içinde bulunulan ortamın kültürel özellikler dikkate alınmalıdır. Ayrıca yapılan şakanın karşıdaki kişi için ne anlama gelebileceği değerlendirilmelidir (Öz ve Hiçdurmaz,

2010). İsmail Müfid İstanbullu'ya göre öfkenin nedenlerinden biri olan şakacılık, karşı tarafı tehdit içerikli alay veya kırıcı şakalarla kendi çıkarları için kullanmadır. Böyle bir eğilime sahip spor insanları, spor ortamlarında sağlıksız bir mizah anlayışı göstererek öfkenin ortaya çıkmasına yol açabilirler. Dolayısıyla spor insanları için şakacılık ve espri yeteneği, karşındakine gülmek ve onlarla alay etmek biçiminde değil, birlikte olayların komik yanlarına gülebilmek ve takım içinde neşeli bir ortam oluşturmak olarak anlaşılmalıdır.

Alaycılık

İsmail Müfid İstanbullu'ya göre alaycılık, güzelliği yok eden bir durumdur. Aynı zamanda kendisinde güzel duruşun ve ağırbaşlılığın aşırı derecede kaybolduğu bir mekân gibidir (İstanbul, 2014). Örneğin bazı spor insanları, diğerlerinin özellikleri veya başarıları ile alay edebilirler. Hâlbuki alaycı olmayı bırakıp ciddi bir tutum sergilemeleri gerekir. Böyle olunca takım diğer sporcuları arasında ilgi alanlarının kaynaşması söz konusu olabilir. Dolayısıyla spor kulüplerinde örgütsel bağlılık ile alaycılık arasında doğrudan bir ilişki vardır.

Örgütsel kazanımların eşit ve ahlaki olmadığını bilen veya düşünen iş gören örgütsel vatandaşlık gibi olumlu tutum ve davranışlardan kaçınır. Hatta alaycılık gibi olumsuz davranış şekillerine yönelebilir (Tokgöz, 2011). Spor kulüpleri de bir örgüt olduğu için hakkını alamadığını gören veya düşünen spor insanı kulüp ile ilgili alaycılık temelinde olumsuz davranışlara yönelebilir, konu ile ilgili garip şakalar yapabilir. Zaten alaycılık, aksi şakalar yapmak olarak da kabul edilebilir. Alaycılıkta küçük düşürme temel noktadır. Alaycı davranışa devam eden spor insanının kulüpten ayrılma niyeti de artmaktadır.

Alay etme davranışları, insanlar arasında çatışmaları arttırmaktadır (Calabrese, 2000). Artan çatışmalar spor insanlarının sürekli öfke durumunda olmalarına neden olabilmektedir. Dolayısıyla alaycılık düzeyi yüksek olan bir spor insanı hem kendisinin hem de çalıştığı kulübün zor durumlara düşmesine neden olabilir.

Çatışmalara karşı geliştirilen savunma mekanizması sonucu ortaya çıkabilen alaycılık öğrenilmiş bir davranış biçimidir (Dean ve Dharwadkar, 1998). Çünkü alaycılık, çalışanların deneyimlerine bağlı olarak ortaya çıkar (Brown ve Gregan, 2008). Örneğin güven duygusunun üst düzeyde ve devamlı olduğu bir örgütte alaycı çalışanlar hoş karşılanmadıkları için değişime zorlanırlar (Morgan ve Zeffane, 2003). Zaten tükenmişliğin iş performansına yansıtacak olumsuz belirtilerinden biri alaycılıktır (Campbell-Quick vd., 2006). Bu durum spor ortamlarında da geçerlidir. Güven duygusunun zayıf olduğu bir spor takımında, alaycı tutumlara sahip sporcuların sayısı yüksektir. Güven duygusunun yüksek olduğu bir spor takımında ise alaycılık düzeyini düşüremeyenler takımdan ayrılmak zorunda kalırlar.

Hainlik

Hainlik; kişinin mal, mevki ve insani ilişkilerde zulmetmesidir (İstanbuli, 2014). Hainlik, önce karşıdaki kişinin veya grubun güvenini kazanıp daha sonra o güvene uymayacak şekilde hareket etmektir. Böyle bir hareketi yapan kişi, zarar vermektен, üzmetten ve kötülük yapmaktan hoşlanır. Örneğin bir sporcunun; takım arkadaşlarına hainlik yapmasına “takıma ihanet” denir. Hâlbuki takım sporlarında birlik olma, takımı koruma ve hainlik etmeme en temel gereksinimlerdenidir. Takımların rakiplerine karşı mücadele etmeden önce uğraştığı sorun, kendi içerisindeki hainlerdir. Bu hainleri yok edemeyen takımlar, sahada rakiplerine karşı verdikleri mücadelede başarılı olamazlar.

Sporcularla yapılan bir araştırmada öfke ile ilgili düşüncelerin saldırganlığın temel nedenlerinden biri olduğu bulunmuştur (Maxwell, 2004). Bir başka araştırmada saldırganlık düzeyinin düşmanlık ile yüksek oranda ilintili olduğu görülmüştür (Işık vd., 2017). Bu bağlamda spor ortamlarında bir veya birkaç kişinin kulübe ve takıma zarar verecek şekilde hainlik yaptığının düşünülmesi o kişilerin düşman olarak görülüp onlara karşı öfke duyulmasının nedeni olabilmektedir.

Haksızlık

Haksızlık, kişinin intikam almak amacıyla zulmetmesidir (İstanbuli, 2014). Burada bilerek ve bilinçli şekilde yapılan bir eylem söz konusudur. Bu nedenle haksızlık; bir şeyi kendisine ait olmayan yere koyup o şeye hakkını vermemektir. Dolayısıyla etki ve yetki sahiplerinin yaptığı adaletsiz uygulamaya haksızlık denir. Bu tür uygulamalar insanların öfkelenmelerine neden olabilmektedir. Bu nedenle önyargılar, doğru olmayan bilgiler ve yetersiz incelemeler sonucunda varılan haksız yargılara karşı yapılması gereken, bu konuda ortaya konulan argümanların geçersizliğini tek tek açıklamaktır. Yani haksızlığa uğrayan kişi fırsat bulduğunda hakkını geri alabilmelidir.

Hak arama, hakkını elde etme ve böylece gereksinimi giderme konusunda yaşanan engelleme, öfkenin en çok karşılaşılan kaynaklarından biridir (Atkinson vd., 1996). Engellenme kuramına göre, kişi engellendiğini hissettiğinde ve hayal kırıklığı yaşadığında saldırganlık ortaya çıkar (Arslanoğlu, 2005). Bu nedenle haksızlıkların önüne geçme konusunda yapılması gerekenlerden biri davranış normları oluşturmaktır. Çünkü davranış normları, herhangi bir ortamda insanların davranışlarını yönlendirebilmesi için konulmuş kurallar bütünüdür. Bu kuralların temelini, olması gereken insan davranışları ve belli bir amaç içeren eylemler oluşturmaktadır (Kaufmann, 1954). Dolayısıyla spor ortamlarında da haksızlıkların önüne geçmek için her ortam ve

durum için davranış normları belirlenmelidir. Bu normlara göre herkes hakkına razı olmalıdır. Böyle olursa haksızlık nedeniyle ortaya çıkan öfke durumlarının da önüne geçilmiş olunur.

Haklarında Çekişilenleri İstemek

İstanbuli'ye göre kişinin, diğer insanların hayvani nefsin etkisi altında kalarak arzuladığı mücevherler gibi değerli şeyleri istemesi yanlış bir tutumdur. Çünkü kişi, bu konuda istediğine erişmesi ile ilgili bir engelle karşılaştığında öfkelenmeye başlar (İstanbuli, 2014). İnsan ruh/nefs ve bedenden oluştuğu için fizik ve metafizik bir bütünlük içinde değerlendirilmelidir. Buna göre spor insanı manevi yönünü ifade eden nefsi ile metafizik âleme, suflî yönünü oluşturan bedeni ile fizikî âleme bağlı bir varlıktır. Dolayısıyla belirli bir amacı gerçekleştirmek üzere bir araya gelmiş spor insanların oluşturduğu takımlarda sporcular zaman zaman haksızlığa uğradıklarını veya zarar gördüklerini iddia edebilirler. Bu tür olgu ve duygular sonucu takımın içyapısında kırgınlık, kızgınlık ve öfke duyan sporcu sayısı artmaya başlar.

Yapılan bir araştırmaya göre bireysel sporlardaki saldırganlık ve öfke durumu takım sporlarına göre daha düşük seviyededir (Maxwell vd., 2009). Çünkü takım sporlarında, sporcular arasında yüksek bir rekabet ortamı bulunmaktadır. Özellikle profesyonel sporcuların hakkında çekiştikleri iki temel konu para ve forma konusudur. Örneğin sporcu maçta forma giyip oynama gibi bir durum beklentisi içinde olmamalıdır. Çünkü takımda her sporcu forma konusunda çekişmektedir. Sporcunun yapması gereken formayı giymesi konusunda şansını arttıracak olan antrenman performansını en üst seviyede tutmaya çalışmaktır. Daha sonra antrenörü ona oynama hakkı vermezse öfke duygusunun önüne geçmek için affediciliği öne çıkarmalıdır. Ergil vd. (2006) affetmeyi “demokratik bir duruş” olarak nitelendirmişlerdir. Onlara göre, zarar gören ve yapılan bir haksızlık nedeniyle üzüntü duyan kişinin, haksızlık yapan kişi veya gruptan intikam almaktan vazgeçip eylemlerinden dolayı düştükleri insanlık dışı durum nedeniyle onlara nefret değil merhamet ve anlayış duyması gerekir. Bu yüzden insanlara en az bir defa davranışlarında bir kusurluluk payı tanımak gerekir (Başaran, 1995). Yani her insanın hata yapabileceğini düşünmek önemli ve yararlıdır.

Tartışma ve Sonuç, Öneriler

Araştırma sonucunda İsmail Müfid İstanbuli'nin, öfke konusunda ahlâkî olgunlaşmanın temelinde yer alan pek çok tümel bilgi ile ilkeler edinen ve bunları tikel durumlarla eşleştirerek olaylara ve şartlara ilişkin yeni yargılar sunan bir düşünür olduğu ortaya konulmuştur. İsmail Müfid İstanbuli'ye göre öfkenin kaynakları; ucup, kibir, böbürlenmek, çekişme, inatçılık, şakacılık, alaycılık, hainlik, haksızlık ve haklarında çekişilenleri istemek olmak üzere on nedenden oluşmaktadır.

Öfke, insanla ilgili bir konu olduğu için onun içeriğine ilişkin düşünce ve açıklamalar insanla ilgili düşünce ve açıklamalardan bağımsız değildir. O halde, öfkenin ne olduğuna dair sorunun cevabı, öfkenin içeriğine ve doğasına ilişkin yapılacak açıklamalarda saklıdır. Spor insanları öfke konusunda daha çok duyarlı ve bilgili olursa spor ortamlarındaki şiddet olaylarının sayısının azalması için önemli bir adım atılmış olunur. Bunun için de öfkenin kaynağı konusunda daha çok bilimsel çalışma yapılmalıdır. Çünkü öfkenin kaynağı kontrol edilemezse öfke patlamaları, kızgınlık ve saldırganlık her an ortaya çıkabilir. Öfkenin uygun şekilde anlaşılması, yönetilmesi ve uygunsuz biçimde saldırganlığı dönüşmesini önlemek için öfke duygusunun bilinmesi ve fark edilmesi gerekir. Böyle bir durum, öfkelenmemek ve sakin kalabilmek açısından da önemlidir. Yani spor ortamlarında şiddeti ve saldırganlığı azaltmak için öncelikle öfke duygusunu azaltmak gerekir.

Sporcularla yapılan bir araştırmaya göre, spordaki saldırganlığı önlemek için yapılacak farkındalık çalışması ve rol oynama müdahaleleri öfke davranışlarını azaltacaktır (Brunelle vd., 1999). Bu doğrultuda öfkenin ne olduğu, nedenleri ve çözümleri hakkında yapılacak her çalışma, spor ortamlarındaki kişiler arası ilişkilerde spor insanlarına birer rehber niteliği taşıyacaktır.

Şiddet, temel bir dürtüdür. Bu nedenle şiddetin nedenlerini bulmak ve bu konuyla ilgili eğitim almak ve vermek gerekir. Bu bağlamda spor kültüründe şiddetin önlenmesi için öfke konusuna daha ciddi ve bilimsel açıdan yönelmekte yarar vardır. Özellikle ergenlik döneminden itibaren genç sporculara öfke duygusunu tanımak, stres yönetimi ve sorunla başa çıkmak gibi konuları içeren derslerin ve eğitimlerin verilmesi gerekmektedir. Çünkü olabildiğince erken yaşlardan itibaren spor insanlarının uygun duygu ifade biçimini öğrenmeleri hem kişinin hem de toplumun öfkeden korunması için önemlidir. Ayrıca Spor Bakanlığı ve Federasyonların öncülüğünde her ilde “Sporda Şiddeti Önleme Merkezi” kurulmalıdır.

Tüm bunların yanında spor ortamlarındaki psikolojik temelli kişisel sorunlar ile sosyolojik temelli olumsuz olayların, en yapıcı ve uyumlu şekilde yetkili ve etkili kişiler tarafından çözülmeye çalışılması spor toplumumuzun öfkesini azaltabilecektir. Böylelikle spor kültürümüzde çatışma kültürünün yerine uzlaşma kültürü egemen olacaktır.

Araştırmacıların Katkı Oranları Beyanı

Araştırmanın tamamı, araştırmanın iki yazarı tarafından gerçekleştirilmiştir.

Çatışma Beyanı

Yazarların araştırma ile ilgili bir çatışma beyanı bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Adler, A. (1995). *İnsan tabiatını tanıma* (Çeviri: A. Yörükan). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Arsıanoğlu, K. (2005). *Futbolun psikiyatrisi*. İthaki Yayınları.
- Ataç, F. (1991). *İnsan yaşamında psikolojik gelişim*. Beta Basım Yay.A.Ş.
- Atkinson, R.L., Atkinson, R.C., Smith, E.E., Bem, D.J. and Nolen-Hoeksema, S. (1996). *Introduction to psychology* (11th. ed.). Fort Worth, TX: Harcourt Brace College Publisher.
- Başaran, İ. E. (1995). *Hoşgörü ve eğitim*. Hoşgörü ve Eğitim Toplantısı. Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ve Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Ortak Yayını.
- Bond, J., ve Kirshenbaum, R. (2004). *Radar altı iletişim: Günümüz kuşku tüketicisine ulaşmanın yolları*. (Çeviri: Aycan Akyıldız). Madia Cat Yayınları.
- Brunelle, J. P., Janelle, C. M., and Tennant, L. K. (1999). *Controlling competitive anger among male soccer players*. *Journal of Applied Sport Psychology*, 11, 283-297.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem A Yayıncılık.
- Brophy, J. (1996). *Working with shy or withdrawn students*. ERIC Digest.
- Brown, M., ve Cregan, C. (2008). *Organizational change cynicism: The role of employee involvement*. *Human Resource Management*, 47(4), 664-691. Doi: 10.1002/hrm
- Calabrese, K. R. (2000). Interpersonal conflict and sarcasm in the workplace. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 126(4), 459-494.
- Quick, J. C., Saleh, K. J., Sime, W. E., Martin, W., Cooper, C. L., Quick, J. D., ve Mont, M. A. (2006). Symposium stress management skills for strong leadership: Is it worth dying for?. *JBJS*, 88(1), 217-225. Doi:10.2106/JBJS.E.0092
- Cüceloğlu, D. (2003). *İnsan ve davranış: Psikolojinin temel kavramları*. Remzi Kitabevi.
- Dean, J., P., B., and Dharwadkar, R. (1998). Organizational cynicism. *Academy of Management Review*, 23(2), 341-352.
- Ergil, D., Akıncı, Z., Yılmaz, A., Yalçın, Ö., ve İnal, C. (2006). *Demokrasi ve yurttaşlık kültürü*. Turhan Kitabevi.
- Farrington, D. P., and Welsh, B. C. (2007). *Saving children from a life of crime: Early risk factors and effective interventions*. Oxford University Press.
- Feldman, S. R. (1998). *Social psychology*. (2. edition). London: Prentice-Hall. International Limited.
- Gallup. (2021). Gallup's latest global emotions report. <https://www.gallup.com/analytics/349280/gallup-global-emotions-report.aspx> adresinden 20 Haziran 2022 tarihinde alınmıştır.
- Gillert B. (1975). *Spor tarihi*. (Çeviri: Mustafa Durak). Gelişim Yayınları.
- Işık, M., Kılıç, İ., ve Aksoy, K. (2017). İşitme engelli sporcuların saldırganlık düzeyleri: bireysel ve takım sporu üzerine bir karşılaştırma. *International Journal of Human Sciences*, 2458-9489. Doi:10.14687/jhs.v14i4.4832
- Jackson, P. (2006). *Kutsal çemberler*. (Çeviri: Nazmiye Gül). Maviyağaç Yayıncılık.
- İstanbûlî, İ. M. (2014). *Şerhu'l-ahlâki'l-adudiyeye*. (Çeviri: Selime Çınar). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Kaufmann, A. (1954). *Lebendiges und totes in binding normentheorie*. Normlogik und moderne Strafrechtsdogmatik.
- Maxwell J.P. (2004) Anger rumination: an antecedent of athlete aggression?. *Psychology of Sport and Exercise*, 5, 279-289. Doi.org/10.1016/S1469-0292(03)00007-4
- Maxwell, J. P., Visek, A. J., ve Moores, E. (2009). Anger and perceived legitimacy of aggression in male hong kong chinese athletes: Effects of type of sport and level of competition. *Psychology of Sport and Exercise*, 10, 289-296. Doi:10.1016/j.psychsport.2008.07.010
- Mehmet, D. (1986). *Büyük türkçe sözlük*. Beyan Yayınları.

- Modi, D., ve Thingujam, N. S. (2007). Role of anger and irrational thinking on minor physical health problems among marries couples. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 13(1), 119-128.
- Morgan, D., ve Zeffane, R. (2003). Employee involvement, organizational change and trust in management. *International Journal of Human Resource Management*, 14(1), 55-75.
- Öz, F., ve Hiçdurmaz, D. (2010). Stresle başetmede önemli bir yol: Mizahın kullanımı. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(13):83-88.
- Özden, H. Ö. (2011). İletişim Araçlarının Türk Ahlak Anlayışı Açısından Değerlendirilmesi. *Atatürk İletişim Dergisi*, 1(2), 141-158.
- Peirce, C. S., Cohen, M. R., ve Dewey, J. (2017). The fixation of belief 1. *In Chance, Love, and Logic* (pp. 7-31). Routledge.
- Schneider, B. (1987). The people make the place. *Personnel Psychology*, 40(3), 437-453.
- Schopenhauer, A. (2017). *Yaşam bilgeliği üzerine aforizmalar*. (Çeviri: Mustafa Tüzel). Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Shaffer, D. (2008). Social and personality development. Cengage Learning.
- Smith, T. W. (1992). Hostility and health: Current status of a psychosomatic hypothesis: A Review. *Health Psychology*, 11(3), 139–150. Doi.org/10.1037/0278-6133.11.3.139
- Stearns, F. R. (1972). *Anger: Psycholog, physiolog, pathology*. Charles Thomas Publishing.
- Şahin, A. (2018). *Yönetmel ve eğitsel araç olarak eğitim kurumlarında mizah*. Anı Yayıncılık.
- Tangney, J. P. (2000). Humility: Theoretical perspectives, empirical findings and directions for future research. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 19, 70–82.
- The World Bank (2021). Türkiye. <https://data.worldbank.org/country/turkiye?view=chart> adresinden 22 Eylül 2022 tarihinde alınmıştır.
- Tokgöz, N. (2011). Örgütsel sinizm, örgütsel destek ve örgütsel adalet ilişkisi: Elektrik dağıtım işletmesi çalışanları örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 113-132.
- Üsküdar Üniversitesi. (2019). Üsküdar Üniversitesi Türkiye'nin "öfke" haritasını açıkladı. <https://uskudar.edu.tr/tr/icerik/4279/uskudar-universitesi-turkiyenin-ofke-haritasini-acikladi> adresinden 20 Haziran 2022 tarihinde alınmıştır.
- Yavuzer, H. (2006). *Okul çağı çocuğu*. (12. Basım). Remzi Kitabevi.
- Yerlikaya, E. E. (2009). Üniversite öğrencilerinin mizah tarzları ile algılanan stres, kaygı ve depresyon düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Çukurova Üniversitesi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınevi.
- Wann, D. L., Melnick, M. J., Russell, G. W., ve Pease, D. G. (2001). Sport fans: The psychology and social impact of spectators. Routledge.

Bu eser **Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı** ile lisanslanmıştır.

¹ Bu çalışma 6. Uluslararası Akademik Spor Araştırmaları Kongresi'nde özet bildiri olarak sunulmuştur.